

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ НАВИЧОК І ВМІНЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті висвітлюються питання екологічної освіти, формування екологічної культури в майбутніх учителів початкової школи; розкриваються форми і методи підготовки студентів до здійснення діяльності з екологічного виховання молодших школярів як провідної діяльності в галузі здоров'язбереження і набуття дітьми здоров'язбережувальних умінь та навичок.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічна культура, екологічне виховання, підготовка майбутніх учителів початкових класів.

В умовах сьогодення суспільство вступило у критичний період своєї історії – епоху екологічної кризи. У зв'язку з цим особливої уваги заслуговує проблема виховання екологічно грамотного, високоморального і здорового покоління, що повинна вирішуватися шляхом екологізації сучасної науки і освіти. На особливу увагу заслуговує екологічна освіта майбутніх учителів, високий рівень професійної підготовки якої є потенційною позитивною умовою масштабного впливу на формування екологічної культури школярів. Формування у студентів вищих педагогічних закладів глибоких переконань у необхідності природоохоронної діяльності викликане нагальною потребою української держави у кваліфікованих спеціалістах з екологічного виховання підростаючого покоління. Зауважимо, що вчителями початкових класів, на жаль, приділяється недостатня увага роботі з дітьми молодшого шкільного віку щодо виховання почуття любові до природи, гармонії їхніх відносин з природою, формування екологічної культури.

З огляду на зазначене, одним із пріоритетних напрямів вищих педагогічних навчальних закладів є формування системи освіти та підготовки майбутніх учителів початкової школи на основі виховання екологічної культури й усвідомлення необхідності застосування здоров'язберігаючих технологій.

Екологічна освіта – порівняно нова галузь педагогічної теорії і практики, метою якої є забезпечення реалізації таких принципових загальнодидактичних положень, як системність і систематичність, наступність і неперервність, гуманізація і науковість тощо.

Проблеми екологічного виховання та формування екологічної культури школярів були предметом досліджень як класиків педагогічної думки (В. Сухомлинський, К.Ушинський та ін.), так і сучасних учених (О.Бараш, Я.Габев, Г.Герасименко, С.Глазачов, І.Гордієнко, В.Горощенко, С.Дерябо, Н. Жестова, Б.Іоганзен, Л.Іщенко, К.Корсак, П. Костенкова, А. Кузьмінський, І.Матрусов, Н. Мойсеюк, Е. Писарчук, О.Плахитник, А.Пономарьова, Л. Сахно, Н. Селіванова, А.Сидельковський, І. Суравегіна, Г.Ткачук, М. Фіцула, В.Ягупов, В.Ясвін та ін.), методистів (Н. Байбара, О.Біда, О.Варакута, О.Іванова, С. Іващенко, Н.Коваль, І.Коренева, О.Плахотип, Г.Пустовіт, О. Химинець та ін.).

Питання екологічної підготовки майбутніх учителів досліджувалися такими науковцями, як А. Ануфрієв, В.Борейко, Н.Грейда, В.Грубенко, О.Дорошко, В.Крисаченко, Т.Курашова, О.Листопад, Н.Лисенко, А.Міхеєв, Л.Сахно, В.Скребець, І.Суравегіна, О. Чернікова, М.Швед та ін.

Мета статті полягає у визначенні сутності понять "екологічне виховання", "екологічна культура" та шляхів підготовки майбутніх учителів початкової школи до здійснення діяльності з екологічного виховання молодших школярів під час фахової підготовки.

Зауважимо, що у працях багатьох учених природі надано визначальну роль природи у формуванні особистості дитини. Так, ще Ж.Руссо висунув гасло "Назад до природи" й вперше ввів термін "відчуття природи", що передбачає любов до природи, створення її краси. З ним були згодні Й.Песталоцці, Ф.Диссервег, В. Белінський, О.Герцен, М.Добролюбов, які вважали природу найсильнішим засобом становлення особистості.

Термін "екологія" був вперше запропонований Е. Геккелем ще в 1866 році. Сьогодні екологію розглядають у широкому та вузькому значенні. У широкому значенні екологія розглядається як полідисциплінарна галузь знань про довкілля та сутність процесів її функціонування. У вузькому значенні – це багатогранна комплексна наука, коло завдань якої охоплює практично всі питання, пов'язані зі взаєминами людського суспільства та біосферою планети, а також із гармонізацією цих відносин [3].

Згідно з Концепцією екологічної освіти України, екологічна освіта – це сукупність наступних компонентів: екологічні знання – екологічне мислення – екологічний світогляд – екологічна етика – екологічна культура.

Екологічна освіта, на думку О.Савченко [4], – це отримання знань за допомогою тих спеціалізованих предметів і дисциплін, що містять у назвах термін "екологія" і скеровані на вивчення живих істот із середовищем їх існування. Інші вчені, зокрема Г.П. Пустовіт [3] розглядають екологічну освіту з боку філософської, психолого-педагогічної концепцій і визначають її як неперервний процес засвоєння учнями знань, цінностей і понять, спрямований на осмислення й оцінку взаємозв'язків між людьми, їхньою культурою та довкіллям, що забезпечує поступовий розвиток навичок прийняття екологічно доцільних рішень, а також засвоєння відповідних правил поведінки в довкіллі, формування здоров'язбережувальних навичок та вмінь.

Зауважимо, що в педагогіці наголошується не лише на екологічній освіті, а й на важливості екологічного виховання. Екологічне виховання покликане забезпечити підростаюче покоління знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства, допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема, сформувати розуміння, що природа – це першооснова існування людини, а людина – частина природи, виховати свідоме добре ставлення до неї, почуття відповідальності за довкілля як національну і загальнолюдську цінність, розвивати творчу

активність щодо охорони та перетворення довкілля, виховувати любов до рідної природи. Характерною особливістю концепцій екологічного виховання різних педагогічних шкіл є аналіз впливу природи, її явищ і процесів на збереження і зміцнення здоров'я – фізичного, психічного, соціального, духовно-морального.

Натомість, як свідчать результати опитування вчителів початкової школи, ними, на жаль, приділяється недостатня увага роботі з дітьми молодшого шкільного віку з виховання почуття любові до природи, гармонії їхніх відносин з природою, формування екологічної культури, не зважаючи на те, що в законодавчих документах України про освіту екологічне виховання, формування екологічної культури особистості, усвідомлення дітьми себе частиною природи, відчуття відповідальності за неї як за національне багатство, основу життя на землі, залучення вихованців до активної екологічної діяльності, нетерпиме ставлення до тих, хто завдає шкоди природі, є одним із пріоритетних напрямів виховання.

Як уже зазначалося, одним із пріоритетних завдань початкової школи є формування екологічної культури учнів, як складової загальної культури особистості. Екологічна культура учня, на думку О.Іванової, – це "сформована система наукових знань, спрямованих на пізнання процесів і результатів взаємодії людини, суспільства і природи; відповідальність за природу як національну і загальнолюдську цінність, основу життя; готовність до природоохоронної діяльності" [2, с.41].

Науковці (С.Дерябо, Б.Ясвін та ін.) розуміють екологічну культуру як цілісну систему, яка містить: екологічні знання; екологічне мислення; культуру вчинків; культуру екологічно виправданої поведінки, що характеризується ступенем перетворення екологічних знань, мислення, культури почуттів у щоденну норму вчинків [1].

О.Химинець визначає екологічну культуру як "засвоєння особистістю екологічних (природоохоронних) моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань, дотримання їх як звичних форм особистої поведінки" [5, 38]. Ми поділяємо твердження науковців, що структуру екологічної культури особистості складають знання, почуття, ставлення, поведінка, з огляду на це, змістом виховної роботи вчителя початкової школи з формування екологічної культури молодших учнів є формування у них системи екологічних знань, почуттів, ставлень, а також екологічної поведінки, що певною мірою впливають і на формування здоров'язбережувальних навичок та вмінь у молодших школярів. Відтак, перед вищою школою постає завдання відповідної підготовки майбутніх учителів початкових класів до здійснення такої діяльності з дітьми.

Натомість, як засвідчили результати опитування студентів, під час навчання в університеті питанням екологічного виховання й освіти надається недостатньо уваги. Так, у ході бесіди зі студентами було з'ясовано, що вони недостатньо обізнані з тим, як здійснювати діяльність з екологічного виховання молодших школярів (48 %); бажали б отримати більше інформації щодо екологічних проблем Одещини (27 %); екологічних проблем інших країн – (34 %); проблем демографічного вибуху (12 %); екологічних катастроф (46 %); з питань екологічного права – 7 % та ін. Проте, було виявлено і таких студентів (23 %), які не відчувають потреби в додаткових екологічних знаннях.

На нашу думку, здебільшого це пов'язано з тим, що питання екології висвітлюються лише під час вивчення деяких дисциплін, зокрема "Основи екології", "Основи валеології", "Людина і світ" з методикою викладання", "Основи природознавства". Уважаємо, що проблемі формування екологічної культури майбутніх учителів початкової школи повинна приділятися увага й під час викладання таких дисциплін, як "Історія педагогіки", "Теорія виховання", "Методика виховної роботи", "Охорона праці", "Охорона здоров'я", що забезпечить цілісність і системність у процесі набуття студентами знань, умінь і навичок культури екологічної поведінки, організації такої діяльності в майбутній професії, тим більше, що формування екологічної культури молодших школярів здійснюється у різноманітних видах діяльності: навчальній, трудовій, суспільно-корисній, особливо таких її видах, де учні поставлені в ситуації безпосереднього вияву турботи про природу та людину, надання допомоги і підтримки, захисту слабшого, молодшого, хворого і т. ін.

На нашу думку, екологічна діяльність є одним із видів здоров'язбережувальної діяльності вчителя початкової школи, оскільки сприяє формуванню у молодших школярів здоров'язбережувальних навичок і вмінь: дбайливого ставлення до природи, поваги до українського народу (морально-духовне здоров'я); навички культурної поведінки, спільної роботи з іншими людьми, міжособистісного спілкування; побудови стосунків, виявлення співчуття (соціальне здоров'я); навички самоконтролю, самооцінки, самосвідомості, критичного мислення; прийняття рішень (психологічне здоров'я); навички рухової активності, загартування, правильної організації праці і відпочинку, здорового способу життя (фізичне здоров'я).

Особливе місце в підготовці майбутніх учителів до формування екологічної культури в молодших школярів посідає набуття ними знань, умінь і навичок організації та проведення позакласних і позашкільних виховних заходів екологічного спрямування, наприклад, "Без верби і калини нема України", "Українські обереги", "Українська хата, піч і хліб", "Бабусині казки", "Зелений барвінок", "Мамин рушник" тощо, під час підготовки до яких студенти можуть ознайомитися з легендами, прислів'ями, приказками, загадками, які відображають надзвичайно широке використання рослин у народній обрядовості, побуті, фольклорі, дають змогу виділити одну з провідних ідей – надзвичайно шанобливе і дбайливе ставлення народу до природного середовища, розуміння своєї органічної єдності з ним, відчуття позитивного впливу природи на людський організм, тобто його етичні і правові норми.

Підсумовуючи, ми доходимо **висновку**, що цілеспрямована робота з формування екологічної культури майбутніх учителів сприяє їхній підготовці до здійснення такої діяльності з молодшими школярами, як провідної діяльності в галузі здоров'язбереження й набуття дітьми здоров'язбережувальних умінь і навичок.

Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо у визначенні загальної структури здоров'язберігаючої діяльності майбутніх учителів початкової школи, спрямованої на формування у молодших школярів здоров'язбережувальних умінь та навичок, а також розробці методики підготовки студентів факультетів початкового навчання до здійснення такої діяльності в умовах закладів початкової ланки освіти.

1. *Дерябо С.Д.* Экологическая педагогика и психология / С.Д. Дерябо, Б.А. Ясвин. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 480 с.
2. *Іванова О.* Формування екологічної культури / О.Іванова // Початкова школа. – 1998. – № 8. – С. 40–42,
3. *Пустовіт Г.П.* Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: [монографія] / Г.П. Пустовіт. – Київ – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
4. *Савченко О.Я.* Дидактика початкової школи / О.Я.Савченко. – К.: Генеза, 1999. – 324 с.
5. *Химинець О.* Психолого-педагогічні основи екологічного виховання / О. Химинець // Початкова школа. – 1998. – № 4. – С. 38-40.

Подано до редакції 22.06.11
